قەدەری خەونی کورد: لە چەپڕەوییەوە بۆ کۆنپارێزی

رامانێک لە دیوە دەرکی و ناوەکیەکانی کورد

هەندرێن

دەروازەیەک

لە پنجایەکانی سەدەی بیستەوە بزاڤی سیاسی و رۆشنبیریی کورد،بە ئیدیۆلۆگۆی چەپڕەوی، کە لە گیان بەختکردنێکی ئیدیالی وێنا دەکرا، لە پێناو "خەون"ەکەیدا بە خەباتی چەکداری و رووبەڕووبوونەوە سەرقاڵ بوو. بەڵام هەڵە نیە گەر بێژین، پاش هەرەسی بلۆکی سۆڤیەت و بە تایبەتیش لەگەڵ بە دمگۆ بوونی رووخاندنی رژێمی سەددام و پرۆژەی (بە دیمۆکراتیکردنی خۆرهەڵاتی نیوەڕاست) لەلایەن ئەمریکاو سەرۆکەکەی ج. بوش و سەرلەدوونانی تێرۆریستان و چاوزەقکردنەوە لە رژێمی ئیران و سوریا، کە ئەمڕۆ کوردان لە هەموو کاتەکانی تر زێتر لە ئاستی هزر و دەروونییەوە لە بەردەم ئەم (خەونە)دا سەرگەردانترە. بۆیە رەنگە بشێ گەر ئەم نووسینە بەم پرسیارگەلە دەستپێبکات، ئەگەر یەکێک لێمان بپرسێت: ئەوە چییە کە کیشەی ئەو (خەونە)ی وەها ئاڵۆز کردووە/دەکا؟ یان: خەونی کورد/گوتاری نەتەوایەتی چییە و چۆنە؛ چتۆ ئەو خەونە دەستنیشان دەکەی؟ هەڵبەت رەنگە هەر یەک لە ئێمە لەگەڵ خۆیدا بتوانێت بە چەندان روانگە بەرسڤی ئەو پرسگەلە بداتەوە، لێ تا ئێستا نەمانتوانیووە پرسی (خەونی کورد) بە تەرزیکی تەواو بۆ خۆمان و ئەوانیتری بەرانبەر بەرجەستە بکەینەوە، یان وەڵامێکی راشکاومان نیە بۆ ئەوەی لە سەرگەردانی و عاسێ بوون بەدەم ئەوخەونە بێدارمان بکاتەوە. هەر بۆیە ئاخاوتنی کوردان لەسەر خەونی کورد هەمیشە دەستەوەستان و خەمینە، یان زمان-گوتارێکی نادیار و ئاڵۆزکاودا دووبارە و داخراودا وێڵ دەبێت، خۆی نمایشدەکا. بە واتایەکی تر، ئاخێوەری کورد، لە تەواوی گفتوگۆییەکاندا، لەو زمانە و رەوانبیژییە داخوازیکراوە لاوازە کە بتوانێت کۆی ئاڵۆزیی، هۆکار، بەڵگە، رەگەز و سەرچاوەکانی ئەم (خەونە)ە لەو زمانە قەتیسماوەدا ئازاد و سەرفراز بکات. بە کورتی گەرەکمە بڵێم لە زمانی کورداندا، گوتاری سیاسی کورد گوتارێکە لە زمانێکی شپرزە و راڕادا خۆی وێنا دەکا. لەم روانگەیەوە دەبینین گفتوگۆییەکانی ئێمە هەمیشە بە بنبەست دەگەن و گرژیی و گەڕەلاوژە دەبیتە ئاکامگیریی بۆ پرسی خەونی کورد. نەبوونی گوتاری زمانێکی تۆکمە و رەوانبێژییەکی بە دەمار لە جەم مرۆی کورد، رەنگە بگەڕێتەوە بۆ ئەو هێزە دەرکیەی کە هەمیشە، وەک قەدەرێک بڕیاردەر بووە لەسەر جڵەوکردنی ئاگایی کوردیدا. بۆیە من وەک گریمانەیەک لەم نووسینەدا، ئەو هیزە دەرکییە لە دوو هێزدا بەرجەستە دەکەمەوە: چەپڕەو- سۆسیالیزم) و (راستڕەو- کۆنپارێزی). ئەوەی یەکەمیان، دوای شەڕی جیهانی دووەم و دابەشکردنی نەخشەکان بەسەر دوو بلۆکی ئیمپریالزم و سۆسیالیزم، ئیتر بە هۆی چەوسانەوە توندی نەتەوەوایەتی و تانگانەی کۆمەڵایەتی، ئابووری ...هتد، لە جیهانی لای ئێمەدا بە هەرمێن دەبێت. لە ئاکامی ئەوەدا چەپڕەوی بووە هێزێکی رۆحی لە ماوەی نیو سەدەدا ئاوەز و ئاگایی مرۆی کوردی جڵەو کرد. ئەوەی دووەمیشیان، بە دیاریکردن، لە پاش رمانی بلۆکی سۆسیالیزم و قۆناغی دوای راپەڕینی کوردستانی باشوور و دیلبوونی ئۆجەلان و سست بوونی شەڕی پیشمەرگەیی لە کوردستانی رۆژهەلات. بەلام دوای بڕیاردانی ئەمریکا بە رماندنی رژێمی سەددام ئیتر خەونی کورد بە یەکجاری لە بەرەی راستڕەو-کۆناپارێزیدا مارە دەکریت. لێرەدا دەبێ ئەوە جاخت بکەمەوە کە "راستڕەوی" و "کۆنپارێزی"، لە زۆر لایەنی ئیدیلۆگییەوە لێکتر جودان، بەلام، لای توێژی سیاسی و رۆناکبیری کوردیدا ئەو دوو ئیدیلۆگییە،وێرای ئیدیۆلۆگی لیبرالیزم، وەک یەک تەماشا دەکرێن. بە گشتی بۆ ئەو توێژە، مانای ئەو ئیدیۆلۆگیانە لە ئازادی تاکە کەس و دێمۆکراتی و قسەگەلێکی وادا دەناسرێنەوە. بۆیە لەم نووسینەدا بەکارهێنانی هەر یەک لەو ئیدیلۆگیانە مەبەست ئاماژە کردنە بەو تێگەیشتنەی ئەو توێژە سیاسی و رۆناکبیرییە.

لەم روانگەیەوە بەندە هەوڵدەدات لە درێژەی ئەم نووسینەدا کاریگەریی و وردەکارییەکانی ئەو دوو هێزە دەرەکییە لەسەر (قەدەری خەونی کورد) راڤە بکات.

هەر لێرەدا دەبێ بڵێم بەڕاستی ئێمە پێویستمان بە ئەفراندنی زمانێکە کە بتوانێ بە بونیات و رێباز و بەڵگەی فرەوان کێشەکانی ئەم خەونەمان بۆ بخوێنێتەوە. چونکە بۆ نموونە کۆی کوردی هێشتا ناتوانێ بە ئاگاییەکی تۆکمەوە لە پەیوەندی کورد و ئەمریکا

تێبگات. دواجار ئەمریکا بۆ کورد کراوەتە هێزێکی وەهمی، کە گوایە دەوڵەتی کوردیمان بۆ دروست دەکا، یان بە پێچەوانەوە، کە پێویستی بە کورد نەما خیانەت دەکا. هەڵبەت ئەم دوو جۆرە هەستە لێکدژە سەبارەت بە پەیوەندی کورد و ئەمریکا،رۆژانە لە راگەیاندنەکانی دوو هێزی جیاوازی کوردیدا هەمیشە دووپاتە دەکرێنەوە. هەر یەک لەو دوو روانگانە لە یەک زمانی بیر کردنەوە سەرچاوە هەڵدەگرن: یان بە پەڵەوانکردنی ئەمریکایە، کە کورد رزگار دەکا، یانیش دژایەتیکردنی ئەمریکایە، کە داگیرکار و سەرمایەدار و دژی ئیسلامە... گەر سەرنج بدەین، تەواوی دەمڕاستی حیزبە بەناو ناسیۆنالیستەکانی کورد لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا، هەمیشە بە زمانێکی لاواز و ساویلکانە لە بەرانبەر سەرۆکەکانی ئەمریکا دەئاخڤن. سوپاس و پیرۆزباییەکان بۆ ئەمریکا هەمیشە هەستێکی بەزەییانە و بێهێزانە بەرجەستە دەکەنەوە. هەردەڵێی کورد قەرزباری ئەمریکایە. نموونەی ئەو تەرزە رەوانبێژییە لاوازەش: هەر لە نامەکەی مام جەلال و کام مەسعودەوە بگرە تا بە حیزبەکانی کوردی ژێر دەستی سوریا تێدەپەڕێ و تا دەگاتە نامەی پیرۆزبایی سکرتێری حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران،کە کۆی ئەمانەش ویستی سیاسەتمەداری کورد دەستنیشان دەکات.

هاوکاتیش لە پاڵ چەند گروپ و حیزبی جیاوازی مەیلە و کۆمۆنیستی تازە بابەت و گروپی ئیسلامی کوردی میراتگری سلاحەدینی ئەیوبی، برێک رۆناکبیری بێلایەن و ئاکادیمی کوردیمان هەیە، لە ژێر چەتری ئاگایی و رەخنەگرتن لە ئەقڵی بوش و رۆژئاوا، تا سەر ئێسقان دژایەتی سیاسەتی شەڕی رژێمی ئەمریکا بە دژی ئێراق و تێرۆریزم دەکا. یەکێک لەو رۆناکبیرانە، کاک فاروق رەفیقە، کە دژایەتی کردنی ئەمریکا هانیدەدا پەنا بباتە بەر (چۆمسکی). (*) لێرەدا بە هەڵەی دەزانم، گەر ئەو بۆچوونەی من لەسەر فاروق رەفیق بخرێتە بۆتەی هەمان ئەو بۆچوونانەی کە پاش کتێبەکەی، "ماڵێکی وێران و ویژدانێکی زامدار..." خرانە پاڵ ئەو، هەروا مەبەستم ئەوە نیە کە فاروق مافی نیە دژایەتی ئەمریکا و ئەقڵی رژێمەکەی بوش بکات، بەڵکو مەبەستی من کێشەی لێکچوونی روانگەکانە لە دژایەتی و دۆستایەتیدا، کێشەی داوێنگیری ئەو پەنابردنەی کوردە بۆ ئیدیۆلی دەرەکی. ئێمە دەزانین چۆمسکی لە بواری زانستی زمان و رەخنەکانی بە دژی رژێمی بوش و ئیسرائیل ناسراوە. بەڵام ئەمڕۆ لە رۆژئاواو تەنیا کۆمۆنیست و بەشێک لە چەپە توندڕەوەکان،گرینگی بە نووسینەکانی چۆمسکی دەدەن، چونکە ئەوان ئەمریکا بە سەرمایەدار و دژە سۆسیالیزم دەناسن. بۆ نموونە، لە وڵاتی سوێد لەو ساڵانەی دوایی چاپخنایەکی کۆمۆنیستەکان بەشێک لە کتێبە سیاسییەکانی چۆمسکیان وەرگێڕا و چاپکرد، بۆیە چۆمسکی لەو ناوەندە چەپەش دەخوێنرێتەوە. گەرەکمە بڵێم، فاروق رەفیق رۆناکبیرێکە، لە کتێبەکەی خۆیدا پشتگیری هزر و کولتوری (کۆنسێرڤاتیف) دەکا، چونکە بەرهەمهێنەری هزر و فەلسەفەی رەسەنی رۆژئاوایە... هتد. ئەوەی من دەمەوێ بڵێم، لاینگیری حیزبی کوردی بۆ ئەمریکا و روانگەی رۆناکبیری وەک فاروق رەفیق و کۆمۆنیست و ئیسلامییەکانی کوردی، لە ئاکامدا بە یەک ئاراستەدا دەڕۆن. ئەوەی کە لێکیان جیادەکاتەوە شێوازە نەک ناوڕۆک و جیهانبینی. بە بڕوای من ئەمڕۆ کورد پێویستی بەوە نیە کە رۆناکبیر و سیاسەتمەدار پێی بڵێ ئەمریکا پاڵەوانە یان فاشیل و داگیرکار و ئەقڵی سەقەتە، بەڵکو کێشەی کورد ئەوەیە چۆن زمانێکی تێگەیشتن فێر بێت و بەکار بێنێ لە پەیوەندیکردنی لەگەڵ ئەمریکادا. هەروا کێشەی کورد ئەوەیە کە چۆن لەم وەهمە رزگار بێت کە ئەمریکا خوایەک نیە دوا بڕیار لەسەر خەونی کورد لای ئەو دەدرێت. دواجاریش کێشەی کورد ئەوەیە چۆن لە جیاتی خۆ بە قەرزبار دانانی لە بەرانبەر ئەمریکا، ویستی خۆی و یادەوەری خۆی بە یاد بهێنرێتەوە... هتد. لەم روانگەیەوە ئەم دوو زمانە بە ئاواز جودا و بە ئاراستە وێکچووە بەرانبەر بە دەسەڵاتی ئەمڕۆی ئەمریکا، تەنیا بار قورسکردنی زمانی کوردیە، کە هیچێکییان ناتوانن وزە و هەنگاوێکی چاوەڕکراو بە ئاراستەکانی هزرکردنی کورد ببەخشن. ئەنجامی ئەو دوو تەرزە هزرکردنە لای کۆی کوردی لە شەڕە قسە و رقهەڵڕشتن دەچەقێت. بە واتایەکی تر، ئەو تەرزە بیرکردنەوە قالبگرتووەی کوردی، زمانی کوردی تووشی رێگایەک کردووە ، تەنیا بۆ قسە کردنە. بۆیە زمان لەگەڵ خۆیدا پەیڤێ نەک لەگەڵ مرۆڤ، کە ئەمجۆرە قسە کردنەش نە کۆتایی هەیە و نە سەرەتا. ئەمەش وای لە زمانی کوردی کردووە لە وتنەوەی ئەزموون و زانیار و روانگە وەستاوەکاندا شپرزە بێت. دواجار ئەو تەرزە زمانە، کە لە رەش و سپیدا دەدوێ، توانایەکی نیە بۆ بەرجەستە کردنەوەی ئەو روانگە و ئەلتەرناتیڤە هزریانەی کە بتوانێ ئاسۆیە تازەکانمان بۆ ئاوەڵا بکاتەوە: ئەفراندنی پاڵەوانی خورافی یان دۆڕاوی نموونەییە. لێرەدا بونیاتی بیر کردنەوەی کوردی دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە: پاڵەوانەکان پاڵەوانی بێکردارن. سەرۆک واتای بچووکردنەوەی ناسەرۆکە. دۆست و دوژمن خاسڵەتەکانیان بێبنەمایە. روونتر بێژم: لە لایەک ئەمریکا دۆستی کورد و دەوڵەتی کوردیمان بۆ دادامەزرێنێت، یان دوژمنی کوردە، سەرمایەدار و بەرژەوەندیخوازە... هتد. لێرەوە لەبەردەم زمانی کوردیدا بواری دەربڕینێکی تری نیە. دواجار زمانی کوردی لە بەرجەستە کردنەوەی خەونی کوردیدا شەکەت بووە.

بەهەمەحاڵ، دوای رونکردنەوەی بیرۆکەی ناوی ئەم بابەتە، هەوڵدەدەم چەمکە بیرلێکراوەکان بخەمە روو. چەمکی "قەدەر" لای کورد بە ستراوەتەوە بە کێشەی بەدەستهێنانی رزگاری کورد لە دەست داگیرکاران. بۆیە قەدەر لە زمانی کوردیدا هەمیشە ئاماژە بە هێزێک دەکا کە لە دەرەوەی توانای کوردە. چەمکی "خەون" لە دەربڕینی کوردیدا هەر تەنیا واتای ئەو چالاکییە نائاگایەی مرۆ نیە لە کاتی خەوتندا، بەڵکو بەرجەستە کردنەوەی پایە و پرسیاری هەزار ساڵەی کوردە. بە واتایەکی تر، کۆستێکە و کوردی سیخناخ کردووە. هاوکاتیش واتای بە واقیعیکردنی بوونی کوردیە لە بڕیار و دیاریکردنی سەروەرییەکەی.
دەستەواژەی "چەپڕەو و راستڕەو" هێمای ئەو هێزەیە کە بڕیار لەسەر خەونی کورد دەدات. "پێشکەوتنخوازی"، "پاشکەوتنخوازی" و "کۆنەپەرستی" ...هتد، چەمکزای ئەو چەپڕەویەن و مالی کوردیان پڕ کردۆتەوە.

هەڵبەت، بە دەست پێوەگرتنەوە دەڵێم، ناکرێ ئەو نووسینە وەک بانگەشەیەک بۆ پاڵەوانخوازی و لێزانی من لێکبدرێتەوە، یان ورتر بڵێم، هەڵەیە ئەگەر خوێنەر وا تێبگات کە من بە روانگەیەکی رەها بە دژی ئەو حزب و ئەم حزب؛ ئەو روانگە یان ئەویتر وەستاوم. هاوکات کە لە چەپ/راستڕاوە دەدوێم، وەک دوو هێزی وەهمی لە هەڵسووڕاندنی خەون و ویستی کورد، مەبەستم ئەوە نیە کە ئەمەیان لە ئەویتر بە باشتر بزانم. بەڵکو هەوڵی ئەم نووسینە هەڵوەستە کردنە لەسەر ئەو جۆرە زمانەی کورد کە خۆی لە دوو زمانی دژی تەواوکاری یەکتر نمایشدەکا، دواجاریش هەوڵی ئەم نووسینە ئاماژە کردنە بەو پاشخان هۆکار و هاندەرانەی کە چ رۆڵێکیان بینیووە لەسەر ئەو "خەونە بە کۆمەڵییەی کورد". بە واتایاکی سادەتر، ئەم نووسینە بەدوا گەڕانی سەرجەمی بیرۆکەکان و جۆرێک لە خوێندنەوەیانە، نەک لایەنگیری یان دژایەتی بیرۆکەیەکان.
هاوکاتیش دەمەوێ بێژم، کە چۆن "چەپڕەوەی" وەک ئیدۆلۆگیەکی زاڵ لە مێژوویەکی دیاریکراودا، توانی ببێتە هێزێکی وەهمی دەرکی، روانگەیەکی سەرتاپایی بۆ سەرجەم ئاوەزی کوردی، ئەمەش توانی خاسڵەت و نیشانەی خۆی لەسەر وێنەی سیاسی و رۆناکبیریی کوردی بەجێبێڵێت، ئەویش: هەستی خۆ بە قوربانی دانان، خود سڕینەوە و خو گرتن بە راستییەکی رەهاگەراییە. بۆیە رۆحی کوردی هەمیشە بە چاوی دەرەکی ناسنامە و وێنای خۆی بینیووە. لە ئاکامی ئەو چەپڕەوەییە کورد ئامێزەوە، بوونی کورد وێنایەکی خەیاڵی وەردەگرێت، کە زیاتر لە جیهانبینی ئایینی نزیک دەبێتەوە تا ئاوەزگەرایی. لە کاتێکدا ئەوەمان لە یاد بێ، کە چەپڕەوەی لە بنەڕەتدا بەرهەمی پرۆژەی مۆدەرننیتێ و ئاوزگەرایی رۆژئاواییە.

بەڵام دوای هەرەسی سۆڤیەت و کۆتایی هاتنی شەڕی سارد و بە دواهاتنی شەپۆڵی جیهانگیری و هەڵوەشانەوەی روانگە ئیدۆلۆگییە باڵادەستەکان، یان بە واتای هزرڤانی پۆستمۆدێرنیستی فەرەنسی، لیۆتار "کۆتایی هاتنی داستانە مەزنەکان" و لێدانی ئاوازە تازەکان و دواجاریش باڵادەستی ئەمریکا وەک تاکە دەسەڵاتێکی سیاسی و راستی...هتد، ئیتر ریتمی رۆشنبیریی و سیاسی کوردی تووشی لەنگی دەبێ. لە بەردەوامی ئەو پرۆسەی گۆڕانەدا، لێدانی رژێمی سەددام بەدەستی دەسەڵاتداری ئەمریکا و بە دوا داهاتنی روخانی سەددام، دۆخێکی تازە لە روانگەی مرۆی دەمڕاستی سیاسی و رۆناکبیری کورد دێنێتە ئاراوە و خەونی کوردیش دەکەوێتە دەست قەدەرێکی تر کە ناوی راستڕەوەی/کۆنسێرڤاتیزمە. ئیتر لە ماوەی ساڵێکدا،کە هێشتا دەستەواژەی "سۆسیالیزم" وەک دوا ئامانج، لە پەیڕەو پرۆگرامی حیزبە بەناو ناسیۆنالیست و مەیلەو چەپڕەوەکان نەسڕاوەتەوە، کەچی جۆرج بۆش و ئیدۆلۆگیە راستڕەوەکەی دەبێتە سەرچاوە و قەدەری خەونی کورد.
جێگەی ئاماژەیە، گەر دوێنێ لە ژێر بڕەوی چەپڕەویدا چینی کرێکار و رووتەڵە، پاڵنەری بیرکردنەوەی سیاسی و ئەخلاقی کوردی بوو، کەچی ئەمڕۆ حیزبە کۆنپارێزەکەی بۆش دەبێتە ئەو پاڵنەرە، کە بۆرژوا و پارەدار لە پشتەوەی ئامادەنە. لە کاتێکدا کۆمەڵگای کوردی، دوای ئەو وێرانکاریە هێشتا خۆی بۆ ئەو تەرزە ئیدۆلۆگییە ئامادە نەکردووە.

بەڵام بۆ ئەوەی کەمێک بە وردی لە مەبەستی ئەم نووسینە تێبگەین، دەبێ بە کورتی بیرۆکەی تیۆری "چەپڕەوی-سۆسیالیزم" و "راستڕەوی-کۆنپارێزی" نمایش بکرێن.

روانگە بنەڕەتییەکانی چەپڕەوی

واتای چەپڕەوی لەم نووسینەدا باسکردنی مێژووی دیدە جوداکانی نیە، بەڵکو مەبەست لەو ئیدیۆلۆگیەیە کە وەک بڕوایەکی مێتافیزیکی بۆ ماوەی نیو سەدە بەسەر ئاوازی کورد زۆرینەی هێزی سیاسی و رۆشنبیریی کورد باڵادەست بوو. داستانی ئەو دەستەواژەیە لە جەم ئەو هێزەی کورد گرینگیەکی نەبووە. بەڵام ئەو دەستەواژەیە لە سەروبەندی شۆڕشی فەرەنسییەوە سەریهەڵدا و دواجاریش لە کارل مارکسەوە تا لێنین روانگەیەکی تری وەرگرت. لە کاتی شۆڕشی فەرەنسسیدا بەو کەسانە دەگووترا کە لە پارلەماندا لە دەستە چەپ دادانیسشتن و لایەنگیری پەرلەمەنتاری بوون. بەڵام لە ئاستی تێوری و بەلای چەپڕەوی سەر بە مارکسیزم، سەرچاوە ئابووری دەبێ بچێتە گیرفانی دەوڵەت و دواجار دەوڵەت خۆی ئەو سەرچاوە ئابووریە بەسەر هاووڵاتیاندا دابەشدەکا، کە ئەمەش بنەمای ئابووری —سیاسی مارکسیزمە. لە روانگەی سیاسییەوە دەبێ هەموو خەڵک یەکسان بن و لە مافەکاندا یەک پایە و نرخییان هەبێت. لەم روانگە کۆلێکتیڤەوە تاکەکەس ئازاد و یەکسان دەبێت. مولکداری تاکەکەسی جێگەی لە رژێمێکی چەپڕەوی نابێتەوە.

سۆسیال دێمۆکراتەکان یان سۆسیال لیبرالییەکان وەک نموونەیەک لە چەپ توانیان دیدی ئابووری لیبرالییانە تێکەڵاوی تێزی ئابووری-سیاسی مارکسیزم بکەن. لەو روانگەیەوە کە دەبێ هەموو کۆمەڵ باجبدات بە دەوڵەت. بەڵام سۆسیال دێمۆکراتەکان ئەو سەرچاوە ئابوورییە بەسەر ئۆرگان و فابریکە جیاوازەکانی دەرەوەی دەوڵەت دەبەشدەکەن. لەو سیستەمەدا ئەرکی دەوڵەت جێبەجێ کردنی پێداویستیە بنەڕەتییەکانی کۆمەڵە ، بەڵام لە ئاست بوژانەوەی ئابووریدا بیرۆکەی لیبرالیزم پیادە دەکەن. لەوێدا تاکەکەس دەتوانێ لە کێبەرکێ و کاری ئابووریدا ئازاد بێت. واتا جیاوازی توانای تاکەکەسەکان نابێتە کێشەی کۆلێکتیڤ. بەلای سۆسیال دێمۆکراتەکانەوە تاکەکەس لە رووی گەشەی ئابوورییەوە دەتوانێ لە دەرەوەی کۆلێکتیڤ گەشە بکا، کە ئەمەش زیاتر دیدێکی لیبرالییە تا مارکسیزم.

بەڵام چەپڕەوەی کوردی بە دەربڕینێکی سادە، بە حیزب و تاکەکەسی رۆناکبیرەوە، هەڵگری ستالینزمە. بۆیە بە گشتی بە روانگەی حیزب و رۆناکبیری کوردی سەر بە چەپ گەر لاینگیری نەبیت، ئەوە دەبیە دوژمنی، ئەمەش دیدێکی سەرکوتکەرانەیە و نیو سەدە پانتایی سیاسی و رۆشنبیریی کوردی گۆشکرد. بۆیە لە جیهانی سیاسی و رۆشنبیریی کوردیدا هەموو جیاوازییەک مانای دژ وەردەگرێت. وێڕای ئەمەش دوای هەرەسی بلۆکی سۆڤیەت چەپڕەوی کوردی، لە جیاتی چاکسازی خۆی، زیاتر بەرەو گروپێکی داخراوی فۆندمێنتال رۆیشت.

روانگە بنەڕەتییەکانی راستڕەوی-کۆنپارێزی

کۆنسێرڤاتیزم یان کۆنپارێزی واتای پاراستن یان هێشتنەوە دەگەیەنێت. ئەدمۆن بورکی ئینگلیز لە سەدەی حەڤدەدا، هەڵگری بیرۆکەی ئەو ئیدیۆلۆگییە بوو. ئەو پیاوە دژی روانگەکانی شۆڕشی فەرەنسی بوو. لە ساڵی 1790 بۆرک پێی لەسەر دابونەریتی کۆنی فەرەنسی داگرت. بورک پێی وابوو خوا و پاشا بڕیاریان داواە کە مرۆڤەکان دەبێ ببنە خاوەنی دەوڵەت.

لە روانگەی کۆنپارێزەکانەوە ئەرکی سەرەکی مرۆڤ نواندنی دڵسۆزیە بەرانبەر بە دەوڵەت، دەبێ دەوڵەت بە هی خۆی بزانێت. بۆیە ئەوان دەوڵەت بە خودی جەستەی مرۆڤ دەچووێنن. چونکە لەو دەوڵەتەدا هەر کەسەو ئەرکێکی تایبەتی خۆی هەیە. لە رژێمێکی کۆنپارێزدا هەبوونی هەرارکیەکی کۆمەڵایەتی، گرینگی خۆی هەیە. لەوێدا توێژێک لە کۆمەڵ دەبێ باڵادەست بێت. هاوکاتیش کڵێسە رۆڵێکی گرینگ دەبینێ لە فێرکردنی چاکەدا. بۆیە لە سیستەمی کۆنپارێزدا، هەروەک دەبینین کە کڵێسە لە ئەمریکادا رۆڵی پشتیوانی دەوڵەت و حیزبی کۆماری دەگێڕێت.

بە شێوەیەکی گشتی دیدی کۆنپارێزی نوێ، لە پرۆسەی حوکمدا: جەخت لەسەر بەردەوامی، نەگۆڕی دابونەریت، سیستەمی دادوەری، مولکایەتی، تاکایەتی و گروپ لە بەرانبەر دەسەڵاتدا دەکاتەوە. بە رای ئەو کۆنپارێزە نوێیەوە کە حوکمرانی سیاسی دەبێت بە باشی پابەند بێ بە دادوەری گشتییەوە، وەک ئەوەی کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پەیڕەو دەکرێ. لەو سیستەمەدا دادگای باڵا دەتوانێت بڕیاری سیاسی هەڵوەشێنێتەوە، لەوێدا گەر دادگای باڵا بزانێت ئەو بڕیارە لەگەڵ دادوەری ناکۆکە دەتوانێت رەتیبکاتەوە. بۆیە لە ئەمریکادا دادگای باڵا بە جێگرییەکی لەباری پاشایەتی دادەنرێت. زۆرێک پێیان وایە ئەو جۆرە دادگایە، وەک هێمایەک لە جێگەی پاشا رۆڵی یەکگرتنی نەتەوە دەگێڕێت. هاوکاتیش خێزان بەلای کۆنپارێزەکانەوە پێکهێنەری بنەمای کۆمەڵگایە.

بازاری ئابووری لە سیستەمی کۆنپارێزیدا بەربەرەکانێی دەستێوەردانی دەوڵەت دەکات، کە ئەمەش بوژانەوەی دەوڵەت. دواجار لە روانگەی کۆنپارێزەکانەوە لە کۆمەڵگادا هیچ هاوئاهەنگیەکی نموونەیی یان دادپەروەرانەی رەها لە گۆڕێدا نیە. ئامانجی سیاسی کۆنپارێزەکان زەمینە خۆشکردنی ژیانی هاووڵاتییانە، نەک بێگەرد کردنی ژیان. بۆیە ئەوان یەکسانی و پاکی بە مەحاڵ دەبینن. بەڵام لای کۆنپارێز، نەتەوە کاکڵەی کۆمەڵە. لێرەوە بەرگری کردن لە نەتەوە دەکەوێتە پێش هەموو شتێک، هەروەک ئەو دیدە لە ئاخاوتنەکانی جۆرج بوش و حیزبەی بە راشکاوی بەرجەستە دەکرێتەوە. بۆیە تەواوی کۆنپارێز-راستڕەوەکان لەسەر ئەوە سوورن کە دەبێ بەرگرییەکی سەربازی تۆکمە و گەورە هەبێت تا بتوانێت کۆمەڵگا یان دەوڵەتی نەتەوەیی بپارێزێت. ئەمەش لە دەسەڵاتی ئەمریکای ئەمڕۆدا بەرچاوە.

چەپڕەوی و قەدەری خەونی کورد

هەر لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەوە، یان زیاتر لە حەفتایەکانەوە، چەپڕەوی یان سۆسیالیزم دەبێتە ئاینێک کورد بە خۆیەوە سەرمەست دەکا. سۆسیالیزم وەک سەرچاوەی هێزێکی باڵادەست، کە گوایە رزگاریکاری گەلانی بندەستە و بە گشتیش کێشەی چەوساندنەوەی چینی هەژار و کرێکار جەختدەکاتەوە، دەبێتە بزوێنەری رۆحی کورد. دواجار ئەو ئیدۆلۆگییە وەک هێزێکی مێتافیزیکی سرکار، توانی ویستی ناوەکی کورد فەرامۆشبکا و خەونی خۆی بداتە دەست قەدەرێکی دەرەکی. ئەمەش هەر تەنیا کێشەیەک نەبوو کە کورد دەرگیری بێت، بەڵکو زۆرینەی بزاڤی سیاسی و رۆشنبیریی وڵاتانی ئەفریکا و لاتین ئەمریکا و دونیای ئیسلامی بوون بە وابەستەی بلۆکی سۆسیالیزم. بەڵام رەنگە ئەو ئیدۆلۆگیە چەپڕەویە لە هەر ناوچەیەک، بە گوێرەی پێکهاتی کولتوری و کۆمەڵایەتی ناوچەکان، رەنگی خۆی وەرگرتبێت. بەڵام لە رۆژهەڵات بە گشتی و لە کوردستان بە تایبەتی، جێگەی بڕوا و ئایینی ئیسلامی گرتەوە، یان لەسەر ئەو روانگەیەکی خورافی قاڵبڕێژ بوو. چونکە دۆخی هەژاری و رێژەی زۆری نەخوێندەواری لە جیهانی ئیسلامی و کوردی بە تایبەتی، زەمینە خۆشکەری ئەو ئیدۆلۆگیە بوو. قسەگەلێکی وەک: یەکسانی، برایەتی و پەسندانی چینی هەژار، زیاتر لە ئاوازی خوتبەی ئایینی نزیکە تا واقیعیەتی ژیان و چارەسەرییە کۆنکرێتەکان. بە کورتی پێکهات و بونیاتی ئابووری و ئاگایی سیاسی کۆمەڵگای کورد لە هەموو بەشەکانی جەستەی کوردستان، جێگەی ئیسلامی گرتەوە، کە وەک هێزێکی قەدەرهەڵگر،خەونەکانی خۆی بۆ مەیسەر دەکا.
هەر بۆیە سەرچاوەی سۆسیالیزم بۆ تەواوی بزاڤی کورد بوو بە ئامانجی کۆتایی. رەنگە جێگەی ئاماژە بێ، کە لە ژێر کایەی ئەو ئیدۆلۆگییەدا ئۆتۆپیەدا، مرۆی سیاسی و رۆناکبیریی کوردی دەبوو گیانفیداکار بێت. واتا خاسڵەتی خۆبەختکردن و فەرامۆشکردنی خود و بەرژەوەندییەکانی خۆی...هتد، بوو بە وێنای ئیدیالی مرۆی سیاسەتمەدار و رۆناکبیریی بەڕاستی.
لە سەرمەستی ئەو ئیدۆلۆگییەدا نەوەی حەفتا و نیوەی هەشتایەکانی کورد، بە پێچەوانەی نەوەی دوای هەرەسی بلۆکی چەپڕەوی، هەموو خەونە تایبەتییەکانی کرد بە قوربانی خەباتی چەکداری و ونبوون لە چاوەڕوانییە خەیاڵییەکان. هاوکاتیش لە هەر چوار لەتی کوردستاندا، کوردی کۆمۆنیست بە هۆی ئەو خەیاڵپلاوییە، لە عارەب و فارس و تورک زێدەتر سەرگەم بوو بە برایەتی و نێونەتەوەیی و پاراستنی چوارچێوەی ئەو وڵاتە داگیرکەرانە، بێ ئەوەی لە رەهەندەکانی ئەو بانگەشانە بە ئاگا بێت. هەر بۆیە بەشێکی فرەی کورد لەبەر ئەو سەرمەستییە، تا ئەمڕۆش بێبەرییە لە زمان و مێژوو و کولتوری کوردی، گوایە ئەوە پاشکەوتنخوازی و نەتەوەپەرستییە، کەچی نەتەوەی باڵادەست ئەو رۆحە سافیلەکەیەی پڕ کرد لە رۆحی شۆڤێنیەیەتی خۆی.
بۆ نموونە تا ئەمڕۆش حیزبی شیوعی سوریا، کە لەوێدا لە هەموو مافێک بێبەشە، کەچی کورد چاڵاکترین توێژی هێزی ئەو حیزبەیە. بۆیە تا ئێستاش ئەو حیزبە بەرانبەر بە کورد یەکێکە لە شۆڤێنترین حیزبە چەپڕەوەکانی ئەو ناوچەیە. هەڵوێستی ئەو حیزبە لە سەرهەڵدانی بەهاری ئەمساڵی کورد ئەو بەشە، تەنانەت لە حیزبی بەعسی دەسەڵاتدار شۆڤێنتر بوو. قەدەری باکووری کوردستان هەمان وێنەی لەتەکانی کوردستانی بە خۆیەوە بینیەوە.
وێڕای ئەمەش، لە ئێراندا، تەواوی چەپ، تا ئەمڕۆش، بە ئیدۆلۆگی شۆڤینینانەی ئێرانی جڵەوی کوردی کردووە. جێگەی سەرنجە، لە روانگەی وێنای کۆمۆنیستی خۆبەختکار، لە برادارێکی کۆمەڵەی ئێرانم بیست، کاتێ مانسوور حیکمەت لە دەرەوە چوو بوو بۆ کوردستان، پۆتینە کرێکاری و شێوەی جل و بەرگەکەی، ئەندامانی کوردی حیزبی کۆمەڵەی شاگەشکە و بووراند بۆوە. بەلای

ئەوانەوە مەسنوور وەک فارسێک لە ئەورووپا دەژی چۆن وا سادە و ساکارە. واتا مەنسوور وەک ئەکتەرێکی خەباتگێڕ و کۆمۆنیست دەبێتە باوکێکی ڕۆحی مرۆی کوردی کۆمۆنیستی خەیاڵپڵاو.
لێرەوە دەبینین، خەونی کورد لە قۆناغی چەپڕەویدا، قەدەرێکی دەرەکی، بەناوی نێونەتەوەیی و برایەتی و لە خۆ بووردوویی ئاوەز و گیانی سافیلکەی ختۆکە دەدات. ئەمەش بوو بە فەرامۆشکردنی ویستی کورد، دواجار ئەو تەرزە ئیدۆلۆگییە بە گۆشەیەک لەو بەهەشتە میوانداری کوردی نەکرد، تاوەکو لە چاوەڕوانی ئەو خەونە شەکەتەی سەرفرازی بکا. بۆیە وێنای ئەو بەهەشتە، پاش کاڵبوونەوە و ڕمانی سۆڤیەت و هاتنی ئەمریکا، کە لای زۆرینەی هێزی سیاسی و ڕۆناکبیری کورد، بە ئیمپریالیزم دادەنرا، بوو بە ئەو بەهەشتە بەڕاداندراوەی، کە ئێستا سەرگەرمی کردووین.
لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە بزاڤی سیاسی کورد هەمیشە دەقی بەوە گرتووە، هەروەک بەخت ئەوەی کردبێت، کە قەدەری خەونەکەی، نووشست و تێکشکانەکانی لە هێزە دەرەکییەکان مارە بکات. هەر بۆیە لە ئاخاوتن، یان زمان-گوتاری کوردیدا تەواوی کێشەکان دەخرێتە سەر شانی هۆکارە دەرەکییەکان. بە واتایەکی تر هەر لە پاش پەیمانی سیڤەر و لۆزانەوە، کە دوو پەیماننامەی دوای هەردوو شەڕی جیهانی بوو، بزاڤی کوردی بۆ دەستنیشانکردنی مافەکانی بێبەری بووە لە ویستی بڕیاری ناوەکی خۆی. هۆی خۆیەتی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بنەمای ئەو بڕوادارییەی کە کورد کە بە شێوەیەکی خۆشباوەڕ، ئیدۆلۆگی چەپڕەوی و ویستی دەرکی پیادە دەکات، بێ ئەوەی بۆ هێزە ناوەکییاکانی خۆی وەفادار بێت. لە ئاکامی ئەمەدا، کە ئێستا چەپڕەوی بۆ کورد وێنای .ئەزموونێکی دزێو وەرگرتووە، یان بۆ ڕەوتێک وێنای بە پیرۆز کردن
هەر بۆیە ئێستا بزاڤی کوردی و دەمڕاستە ڕۆناکبیرەکەی لە هەموو لەتەکانی کوردستاندا بە هەمان ڕوانگەی چەپڕەویەکەی پێشووی، .قەدەری خەونی کوردیان دە قەبەر ڕاستڕەوی و ئەمریکای بۆش کردووە

خەونی کورد لە چاوەڕوانی ڕاستڕەوی یان BUSHگەرایدا

ئەگەر لەسەر ئاوازی ئەو وتەیەی نیتشە: "خوا مرد"، ئێمەش بڵێین، چەپڕەوی کوردی مرد. بەڵام ڕاستڕەوی و بۆشگەرایی جێگەی ئەو خوایە چەپڕەوەی کوردی گرتەوە کە خەونی کوردی بەدینەهێنا. لەم ڕوانگەیەوە ئیتر هەر لە دوای مردنی خوای قەدەری کۆنینەی کورد، بە جۆرێک لە جۆرەکان کۆی بزاڤی کوردی لە چاوەڕوانی ئەو خوایە بەناو کۆنپارێزی یان ڕاستڕەویە دایە، کە ئەمرۆ بێ یان سبەی ئەمریکا ئەو خەونە سیاسیەی کوردمان بۆ دابین دەکات. هەڵبەت لە ڕووی ئیدیۆلۆگیەوە "ڕاستڕەوی" و "چەپڕەوەی" زۆر جیاوازیان لەگەڵ یەکتردا هەیە، بەڵام لە توێژی سیاسی و ڕۆناکبیری ئەمرۆی کوردیدا،ئەوەندی من بزانم،یەک واتای وەرگرتوو. وەک گوتمان بۆ نیو سەدە سۆڤیەتی گۆڕین بۆی مەیسەر نەکردین. کەواتە کورد تەنیا خوایەکانی گۆڕیەوە. ئەگەر لە دیدی نیتشە "خوا مراندن"، مەبەست لە گەڕانەوەی مرۆڤ بێ بۆ ویستی خۆی و پیادەکردنی هێز، کەچی بۆ کورد گەڕانە بە دوای خوایەکی تر کە لە دەرەوەی ویستی خۆی و هێزی ناوەکی خۆیەتی. دواجار ئیشی کورد خۆ فڕێدانە لە باوەشی خوایەکی مردووەوە بۆ باوەشی .خوایەکی تازە؛ بە پاڵەوانکردنی هێزی ڕاستڕەوی ئەمریکا و فەرامۆشکردنی ئەزموونی تێکشکاوی چەپڕەویە
کێشەی کورد لە هەڵبژاردنی هێزە دەرەکییەکان هەمیشە کەژو هەوایەکی جیهانی لە پشتەوە بووە. گەر لە سەردەمی چەپڕەویدا سۆسیالیزم و سۆڤیەت وێنای پشتیوانی گەلانی زۆرلێکراو و کۆلەواران بوو، ئێستا بە فرەبوونی بازاڕ و کاڵا و خودپەرستی و تاکگەرایی مرۆڤەکان وێنای مرۆڤی سەرکەوتووە...هتد.
ئەمرۆ ماددە و بە سێنتەر بوونی خۆویستی مرۆڤ و هەودا بوون بە دوای کەل و پەل، دوا ئامانجی ژیانی کۆمەڵگایەکانە. ئەو ماشێنەی کە بە ناوی بە جیهانیبوون-گۆلوبالیزم ژیان و ڕوانگەکانی مرۆڤ دادەهێنێت، ئیتر نە بیرۆکەکان و نە خودی مرۆڤیش لە توانای نەماوە خاوەن بنەمایەکی دیاریکراو بن. ئاکامی ئەو دیاردەیەش شپرزە بوونی بونیاتی مرۆڤ و ژیانە، کە بە مەرجەکانی ئەو هەموو گۆڕانە ڕاناگات. گەرچی ڕەنگە هێشتا ئەو ماشێنە بە ناو گۆلوبالیزمە بە تۆڕە لێکچڕژاوەکانی ناخی کۆمەڵگای کوردی داگیر نەکرد بێت، بەڵام لە باری دەروونی، ئاگایی و خواستی پەیوەندییەکان توانیوویەتی مرۆی کوردیش بە مۆدەکانی و مەرجەکانی سەوداسەر بکات. لە ئاکامی ئەمەشدا تۆوی بونیاتێکی خودویستانەی لە کۆمەڵگای کوردیدا چاندووە، کە لە مەیلی کەرەسە و مۆدەو فۆرم پەرستی ...هتد، دەسکەوتی ئابووریدا زەقدەبێتەوە. ئەو پرۆسە تازەیەش نەک هەر بڕیار لەسەر تاکی کوردی دەدات، بەڵکو بە کاریگەرییەکانی پێکهاتی کوردی کردووە بە خولیایەک بۆ بوونە ئامراز لە پێناوی تێر کردنی خود. هەڵبەت لە ڕوانگەی تێورییەوە

له نوان بەجیهانیببوون و جیهانگیریدا جیاوازییەک هەیە، کە دەبێ بیری لێبکەیەنەوە: لەم نووسینەدا بەجیهانیبوون، دیاردەی باڵادەستی بازاڕ و لێکدانەوە نێگەتیڤەکان دەگرێتەوە. چونکە جیهانگیری-گۆلوبالتێت لە ئاستی تێوریدا روانگە هزری کۆمەڵایەتی کولتورییەکان بە گشتی دەگرێتەوە، لێرەوە گەر دوێنێ، لە ژێر کاریگەری چەپڕەویدا کورد دوور لە ویستی خود و خولیای کەرەسە خۆی بە گیانێکی بە کۆمەڵی مرۆی ئیدیالی پەرەوەردە دەکرد، کەچی ئەمڕۆ بە پێچەوانەوە، خود و بەرژەوەندی، بگرە لە کاری سیاسیشدا، بۆتە ئیدیال و پەڵەوانی مرۆی کورد. بە واتایەکی تر، گەر دوێنێ کورد سەرقاڵ بووبێ بە چاڵاکی سیاسی و رۆشنبیریی، وەک ئەرکێکی نەتەوەیی و ئەخلاقی...هتد، کەچی ئەمڕۆ توێژی سیاسی و رۆناکبیریی کوردی،لە پێناو بە سێنتەر .کردنی خود و خواستە دەسەڵاتخوازەکەی، حەوداڵە بە دوای خۆ گونجاندن لەگەڵ دەسەڵاتی خاوەن ماددە و هێزی باو

دواجار خەمی ئەمڕۆی توێژەکان، بە سیاسی، رۆناکبیر و کۆی کۆمەڵ، بە دەراوێتەکردنی دەگمەنێک لەو توێژانە ، بۆ نموونە، بۆ لاوی کوردی تازە بابەت، "پەڵەوان"ی لەوەدا دەبینێتەوە کە ببێتە گۆرانبێژێکی مەیلە و ئەوروپی و لە "کلیپ"ێکدا، وەک Rock و pop گۆرانیبێژە رۆژئاواییەکان، بە وێنەی ئۆتۆمبیل و کیژێکی قژکاڵەوە،یان بە ئاوازی لەنجە و لاری کچە گۆرانینێژەکان لە شاشەی تەلەڤیزیۆن پیشانبدرێ، تاکو کیژ و کوڕی کورد لە ناوەوە و دەرەوەدا بە خۆیەوە سەر سام بکات. هاوکاتیش لە ئاستی کۆمەڵدا، ئۆتۆمبیل و تەلەفۆن مۆبایل و خانوو؛ دەسکەوتە فۆرمالیتێیەکان، ئاواتی سەرەکی پێکدێنێت. یان بە واتای ئەمڕۆی کورد گەر دوا مۆدێلی ماشێنت لە ژێر نەبێ کەس بە "پیاو"ت دانانێت.

ئەمڕۆ کەسێکی رۆناکبیر و لێزان لای کورد، پایەی تێگەیشتن نیە لە ئاستی زانین و ئاوەز؛ چاڵاک بوون لە بوارێکی سیاسی کۆمەڵایەتی، سیاسی و رۆشنبیریی، وێنای کەسی سەرکەتوو نیە، بەڵکو دەوڵەمەندی و ئامانجی خود کردنە نێوەند و موڵکداریی تایبەتی، یان خەمی رۆناکبیری زار قەڵەباڵعی ئەمڕۆی کورد، دەرکەوتن و جێگە خۆشکردنە لە کەناڵ و نێوەندە گەورەکانی دەسەڵات...هتد. بە واتایەکی تر، لە روانگەی ئەو پشتینە جیهانگیریی و "بوش"گەرایییەی کە پێشتر ئاماژەم بۆ کرد، زاراوە سیلاک بووەکانی وەک ئازادی تاکەکەس، دیمۆکراتی، کۆمەڵگای مەدەنی، فێمێنیزم و قسەگەلێکی لەم تەرزانە بۆتە رێگەخۆشکەر بۆ هەموو مەیل و کردەیەکی ناڕەوا. ئەمەش سەرەتای کولتور و نەریتێکە کە بوودەڵەیی و کولتوری جەڵەبی، یان گەڕەلاوژەی خودویستی لە پشتەوەیە، نەک وەرچەرخان و گەشەی ئاوەز و مەعریفە. بەرهەمی ئەو مۆدە بە جیهانیببوونە و "بوش"گەراییە نوێباوەی کورد، بەهای فەرامۆشکردنی ویستی سەربەخۆیی و بە پەڕاوێزکردن، یان بە کەرەسە و فۆرمکردنی "خەونی کورد" ە، نەک گۆڕانێکی بونیادی لە ئەزموونی تاڵی کوردیدا. ئەو دیاردە نوێباوەی کورد بە بیانۆی ئەوەی کە دونیا گۆڕاوە، یان گوایە "سەردەمی گۆلوبال، تاکگەرایی، پێداویستی تازە و... هتد،بۆیە دەبێ کوردیش واز لە داوای خەبات بۆ خەونی کورد بێنێت و خەریکی گووتنەوەی ئەو دەستەواژە و قسەگەلە بێت کە ماشێنی بەجیهانیبوون و بازاڕی سەرمایەداری و لیبرالیزمی نوێ بە رەواجی کردووە. بەهەمەحاڵ.

بەڵام ئەگەر ئەو روانگەیە بەرهەمی لیبرالیزم و کۆنسێرڤەتیڤی نوێ بێت؛ پۆستمۆدێرنیزم وەک بنەمایەکی هزر لە پشتەوەی بێت،کە بەرهەمی کۆنتێکستی ئەو قۆناغە هەمەجۆرانەی رۆژئاوان. کەچی ئەو روانگە لەگەڵ ئامادە بوونی بەژن و باڵای سەربازەکانی ئەمریکا لە عێراقدا، لە هیکرا پەنگدەداتەوە و رۆحی کورد لەگەل خۆیدا رادەپێچێت، بێ ئەوەی بوونی کورد لۆژیکێکی بۆ ئەو روانگە تازەیە هەبێت. لە کاتێکدا، ئەگەر ئەو روانگە تازانەی ئاماژەیان پێکرا، لە ئەوروپا بە لۆژیکی لیبرالیزمی نوێ بناسرێن، کەچی جۆرج بۆش لە سەرچاوەیەکی مەسیحگەرایییەوە پیادەی ئەو روانگە تازانە و سیاسەتی دەرەکیە دەکا. جێگەی سەرنجە،ئەو روانگە و مانایانە لای ئێمە دەبنە باو و مۆدەی دەڤۆکی، بێ ئەوەی پرسیار بکەین ئێمە لە کوێن و بەچی و چۆن لەگەڵ ئەو دیاردانە مامەڵە بکەین!

وێڕای ئەمانەش، لە بیرمان نەچێت پاش هاتنی هێزی ئەمریکا بۆ عێراق، هەموو بەهایە ئەخلاقی و ئیدۆلۆگی کۆنپارێزی بۆش، کە بۆرژوا و سەرمایەدارەکانی ئەمریکا بە خۆیەوە دەگرێتەوە، ئەمەش، بێ ئەوەی ئێمە ئاگامان لێ بێت، ئەخلاقی خۆویستی بەخشی بە توێژی سیاسی و رۆناکبیری کورد.

کەچی چەپڕەوی پێشووی کورد، چونکە روانگەی دژە مولکداری تاکەکەسی ئیدیالی بوو، ئەمەش مێنتالێکی قوربانی و خود فەرامۆشکردن و وەهمی مرۆی ئیدیالی گۆشکرد. بۆیە کاری بە کۆمەڵی و گیانفیداکاری و خۆبەختکردن لە پێناو کۆمەڵ...هتد، جێگەی پایەداری و نموونەی مرۆی چاکە بوو بۆ کورد. ئەمەش بوو بە وێنایەک بۆ مرۆی سیاسی و رۆناکبیر، کە پڕ بوو لە دووانەیی؛ بە رووکەش ئازادیخواز و خەباتگێڕ بوو، بە ناوەڕۆکیش هەڵپەرست و ساختە بوو. بەڵام دواجار ئەو رووکەشیە وێنای ئیدیالی بوو بۆ نموونەی مرۆی رۆناکبیر و سیاسی. کەواتە خەونی کورد لە گیانی مەیلەو ئیدیالی و ئایینی بەرجەستە دەکرایەوە.

لێرەوە ئەرکی ڕۆناکبیری جیاوازی کورد، گەڕانەوەیە بۆ ماڵی ڕۆشنبیریی کوردی بۆ ئەوەی بتوانێت سەرچاوەیەکی ڕۆشنبیریی کوردی دەستەبەر بکا بۆ خوێندنەوەی ڕوانگە ڕۆشنبیرییەکانی "ئەویتر". دەگمەنی ئەو زمانە جیاوازە لە پانتایی ڕۆناکبیری کوردی ئەمڕۆدا، یەکێکە لەو کێشە ڕۆشنبیرییە خەمهێنەرەی ژیانی کورد. هەڵبەت هیچ کۆمەڵ و کولتورێک بێ بوونی گەڕانەوەیەک بۆ سەرچاوەکانی خۆی ناتوانێ خاوەن گوتار و ڕوانگەیەکی ڕۆشنبیریی، تونێکی تایبەتمەندی کوردی، خۆی بێت. لە ئاکامی فەرامۆشکردنی ئەو سەرچاوە ڕۆشنبیرییەی ئەمڕۆی کورد، پانتایی ڕۆشنبیری کورد هەڵگری مێتود و ڕوانگەیەکی نیە کە بتوانێ زمانی خوێندنەوە و هەڵوەشاندەوەیەک بۆ خودی خۆی بەرهەم بێنێت. لە پانتای بڵاو کراوە پان و پۆڕەکانی کوردیدا،دەستەواژە و تێۆرییەکان لە شێوازێکی بێ ئاراستە و بێ پرۆژە و بێ ئاکامگیری، ئاپۆڕە دەکرێن.

ئاکام و ڕامانێک بۆ گەڕان بەدوای سەرچاوەکانی کورد

هەڵبەت چەپڕەوی لە نیو سەدەدا، نەک هەر خەونی کوردی ڕۆشن نەکردەوە، بەڵکو هەستی خۆ بە قوربانیدان و تاوانبار کردنی هێزی دەرکی کرد بە ڕوانگەیەک بۆ کورد، بۆ ئەوەی سەبووری دۆڕانەکانی بداتەوە. ئاکامی ئەمەش بوو بە بنەمایەک کە ئەمڕۆ هێزی دەمڕاستی سیاسی و ڕۆناکبیری کورد وێنای ڕاستڕەوەی و "بوش"گەرایی بکات بە ئەو هێزە ڕزگارکەرەی خەونی کورد. لێرەوە ئەو گۆڕانە لە ڕوانگەی کورد، گۆڕانێکی بونیاتیانەی نیە، بەڵکو گۆڕانێکە لە ئاستی فۆرم و ناوەکان؛ کۆنپارێزی و "بوش"گەرایی، جێگەی چەپڕەوەی و سۆڤیتگەرایی دەگرێتەوە؛ خودگەرایی و بەرژەوەندی تاکە دەسەڵاتدارەکان و ئامانجی ئابووری، لە جیاتی ڕوانگەی بە کۆمەڵی و خۆ بە فیدا کردن و خود فەرامۆشکردن، دەبێتە ئیدیالی مرۆی کورد...هتد.
لە کاتێکدا گەر بیرۆکەی کۆنسێرڤەتیڤی، لە دوای کاڵبوونەوەی چەپڕەوی کوردی هاتنی ئەمریکا، وەک ڕوانگەی تازە دەبێتە مۆدەی کورد، کەچی ئەو کۆنسێرڤێتیڤە لە بیستەکانی سەدەی بیستەم، بە تایبەتی لە ڕۆژگاری دەسەڵاتی ئینگلیزەکان لە عێراق، وەک بیرۆکەیەکی خۆماڵی لە ئاستی ڕۆناکبیریی و سیاسیدا چالاک بوو. لێرەوە دەکرێ ئاماژە بە توێژێک لە ڕۆناکبیری کوردی بکەین، کە نەک هەر لە ئاستی چالاکی ڕۆشنبیریدا خەمخۆر، یان هەڵگری پرۆژەیەکی ڕۆشنبیریی سیاسی گۆڕانی بونیاتی کوردی بوون، بەڵکو لە ئاستی سیاسی و کۆمەڵاتیش ئامادە بوون. بیرۆکەی ئەو پانتاییە ڕۆشنبیریی و سیاسییە لە ڕەوتی "کۆمەڵەی سەربەخۆی کوردستان" بەرجەستە دەبێتەوە. لەوێدا کۆمەڵێ ڕۆناکبیری ڕەسەنی کوردی وەک: "حەمدی بەگ، جەمیل سائیب، ئەحمەد موختار جاف، موستەفا بەگی ساحێبقڕان، ڕەفیق حیلمی و چەندان ڕۆناکبیری تر وێنای ئاگایی کورد بوون، یان دەکرێ بە میراتگری دەنگی خۆڕسکی شاعیری ڕۆح بەرزی حاجی قادری کویی بناسین. هاوکاتیش شۆڕشی شێخ سەعید و شێخ مەحموودی نەمر و شێخ نەهری و بگرە سەرۆکی کۆماری مەهاباد، قازی موحەمەدی نەمر، دواجاریش بزاڤی "ژێکاف" لەم ڕوانگە ڕاستڕەوییەدا بەرجەستەدەبنەوە. ئامانجی ئەو ڕۆناکبیر و بزاڤە کوردیانە، لە ڕوانگەی وشیار کردنەوە و دامەزراندنی ڕۆحیەتی کوردی ڕەسەن بوو، نەک وابەستە بوون بە ڕوانگەیەکی دەرەکی و لاسیکردنەوە، کە ئێستا لە ئاردایە. بە بڕوای من، بۆ ئەوەی یادەوەری کوردی خاوەن ئاگاییەکی خۆی بێت، ئەرکی زمانی تازەی ڕۆناکبیری کوردی ئەمڕۆ، خوێندنەوە و بەرهەمهێنانەوە و بەردەوامی ئەو سەرچاوە ڕۆشنبیرییە و سیاسیەی کوردیە. ئەمەش مانای دەرگا لەسەر خود داخستنی کورد نیە، بەڵکو ئامادە کردنی زمانی کوردی، ئاگاییەکی کوردیە لە جیهانی ڕۆشنبیرییدا. بە واتایەکی تر، بەشدار بوونی کوردیە بە گفتوگۆکردنی خودی خۆی لەگەڵ "ئەویتر"دا.
لە پانتایی ڕۆشنبیری کوردیدا، ئەو دیاردەیە ئامادەیی هەیە. ئەمەش لە توێژێک لە ڕۆناکبیری شەستەکان و حەفتایەکاندا ڕاشکاوتر بەرجەستە دەبێتەوە، کە دەکرێ وەک بەردەوامیەک ڕاڤەی بکەین. لێرەدا بە یادهێنانەوەی، ئەمین زەکی بەگ، مەسعود موحەمەد،عەلائەدین سجادی، شاکر فەتاح،دوا بەرهەمەکانی کەمال مەزهەر و چەندان نموونەی تر، دەکرێ بە سەرچاوەی ڕەسەنیتری جیهانبینی ڕوانگە ڕۆشنبیریی و هزرییەکانی کورد بخوێنرێنەوە. لە بەرهەمە ڕۆشنبیرییە هزرییەکانی ئەو ڕۆناکبیرانەدا، مێژووی کورد و تایبەتمەندیی و جیاوازی و کێشەکانی بوونی کورد ئامادەییان هەیە، کە ئەمەش یەکێکە لە ئەرک و پرسیارەکانی تەواوی ڕۆناکبیرە جیهانیەکان. لێرەدا دەبێ بزانین، تەواوی گفتوگۆیەکانی هزرڤان و فەیلەسوفی ڕۆژئاوا،خوێندنەوە و دامەزاراندنەوەی مێژووی پانتاییە هزریی و ڕۆشنبیرییەکانی سەرچاوەکانی خۆیەتی. کەواتە بە واتای نیتشە، گەر ئەرکی فەیلەسوفی تازە هاوێژانی ئەو ڕمە بێت کە فەیلەسوفانی پێشتر ئەنجامیان دابێت، ئەوە ئەرکی ڕۆناکبیری تازەباوی جودا، ئەفراندن و دامەزراندنەوەی ئەو ئاراستە ڕۆشنبیرییە ڕەسەنەی کوردیە، کە بەرهەمی تێڕاماندنی ماڵی کوردیە. بەڵام ئەو ڕوانینە ڕەسەنە لە جەم ڕۆناکبیری باڵادەستی ئەمڕۆ و دوێنی

کورد، یان بە واتای مەسعود موحەمەد، بۆ ئەو "رۆناکبیرە زار قەڵەبالغە"ی ئێستای کورد،سەرچاوەکانی رۆشنبیریی کوردی لە مەعریفە بەدەرە و دەبێ فەرامۆشبکرێن.

بەهەمەحاڵ، جێگەی سەرنجە، هەر لەگەڵ زاڵبوونی بیرۆکەی چەپڕەوی و سۆسیالیزم، ئەو دیاردە رۆشنبیرییە رەسەنە، یان کۆنسێرڤەتیڤەی کورد، کە ئاماژەم پێکرد، بە مۆری "کۆنەپەرستی" و "نامۆدێرن"ی گۆشەگیرکران لە پانتایی رۆشنبیریی کوردیدا.

ئەوەندە بەسە، بۆ نموونە ئاماژە بە بەرهەمەکانی مەسعود موحەمەد بکەین، کە پڕ بایەخترین سەرچاوەی کوردین، کەچی ئەمڕۆ ئەو رۆناکبیرە زار قەڵەبالغەی کوردی، نەک هەر نایناسێت، بەڵکو ئەو رۆناکبیر دەسەڵاتە سیاسییەی ئەمڕۆ،وێڕای ئەو هەموو " بۆنە" ، "فیستیڤاڵ" و "خەڵات" بەخشینە، کە بۆ مەبەست و ملکەچکردنی رۆناکبیرە زار قەڵەباڵغەکان و پرسیارێکی بێ نموودی رۆشنبیریی و کولتووری تەرخانی دەکەن، بە یادی نیە بوارێک بۆ بەرهەمە رێزدارەکانی ئەو تەرزە رۆناکبیرەی کورد بڕەخسێنێ. لێرەوە هۆکاری ئەو فەرامۆشکارییە رۆشنبیریەی ئەو دەسەڵاتە سیاسی و رۆشنبیرییەی ئەمڕۆی کورد، بە تایبەتی لە باشووری کوردستاندا دەردەکەوێت، کە بە نیازی گەورەکردنی حیزبەکانییان رۆناکبیر و کولتوری رووکەش قوتدەکەنەوە.

لێرەوە دەبێ بگەڕێینەوە لای رەفیق حیلمی، کە وەک نموونەی رۆناکبیری وریا، لە یادداشتنامەکەیدا جەخت لەسەر خودویستی و ساویلکەیی کورد دەکاتەوە. بەڵام رەفیق حیلمی لە پێناوی خەونە کوردیەکەی لە کارەکەی دەردەکرێ و بۆ بەسەر بردنی ژیان "زێڕ و زیوی ژنەکەی دەفرۆشێت".

کەواتە ئەگەر ئەمڕۆ دەمڕاستی سیاسی و رۆشنبیریی کورد، بە هەموو خۆ بە جودا دانانەکانیەوە، بە بەرژەوەندخواز و گەندەل بناسرێنەوە، کەچی ئەو تەرزە رۆناکبیرەی کە ناومان بردن، لە نموونەی ئیدیالی واقیعیدا بەرجەستە دەبنەوە.

دواجار بۆ ئەوەی ئارەستە مێژوویەکانی کورد لەو زمان و رەوانبێژی شپرزە باڵادەستەی کورد سەرەتای دابڕانێک بگرێتەبەر، ئەرکی رۆناکبیر و سیاسەتمەداری کورد،راڤە کردن و پرسیارکرنە لە بونیاتی ئاوەزی کوردی و دامەزراندنەوەی سەرچاوە کۆنینەکانی ماڵی کوردیە.

زستانی 2004

ستۆکهۆلم-سوید

تێبینی:

بۆ زیاتر زانین سەبارەت بە چەپڕەوی راستڕەوی-کۆنپارێزی، کتێبی:رەیدار لاشۆن، *گەلە ئایدیۆلۆژیای سیاسی هاوچەرخ*، وەرگێڕانی بۆ کوردی، ئاسۆس کەمال، یارمەتیدەر بوو.

(*) ئەو وتارەی کاک فاروق رەفیق لە یەکێک لە ژمارەکانی مانگی 11ی 2004، لە هاووڵاتی بڵاو کراوەتەوە. لەوێدا چۆمسکی وێنای هزرڤانێکی ئەمریکی زێدە لە پێویست وەردەگرێت. هەڵبەت من نیازم نیە ئاستی لایەنی زانستی زمانی چۆمسکی رەتبکەمەوە، بەڵام پێم وایە ئەو شێوازە بە فسانەکردنە، جێگەی پرسیارە.

بۆ زیاتر زانیاری سەبارەت بە رۆناکبیر و بیرۆکەی کۆنپاریزي خۆماڵی کوردی، کتێبی: رەفیق حیلمی، یادداشت هەرسێ بەرگ.

 # بۆ زیاتر ئاگاداری رەسنیەتی روانگە هزرییەکانی مەسعود موحەمەد بڕوانە: کتێبی، *مرۆڤ و دەوروبەر*، دوو بەرگ، کتێبی، *لە پەرۆشییەکانی ژیان*، کتێبی، *گەشتی ژیانم*، کتێبی، *چەپکێک لە گوڵزاری نالی* و وتارگەلێکی تر،